

ОСОБЛИВОСТІ ПІДСУДНОСТІ ТА ЗАВДАНЬ ЯК ОКРЕМИХ ОЗНАК ПРАВОСУДДЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

ГАРМАТЮК В.О. - аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

**<https://orcid.org/0000-0003-3867-5049>
DOI 10.32782/LAW.UA.2021.3.30**

У статті досліджено особливості підсудності та завдань як окремих ознак правосуддя у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів. На основі проведеного аналізу визначено, що при здійсненні правосуддя ВАКС поєднано інстанційну, предметну та територіальну підсудності. Також автор розкрила завдання правосуддя у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів, а також, у підсумку, надано авторське визначення правосуддя у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів.

Ключові слова: підсудність, завдання кримінального провадження, правосуддя, корупційний злочин.

Проблема здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів завжди привертала до себе увагу ще з давніх часів, водночас вона набула неабиякої ваги у роки незалежності України. Адже від правосуддя у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів залежить не лише політична, економічна, правова та інші сфери внутрішньої державної діяльності, але й відношення до держави на міжнародному рівні. Саме здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів здатне вплинути на різноманітні сфери діяльності держави як позитивно, так і негативно.

Правосуддя у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів є окремим різновидом правосуддя у кримінальному провадженні, яке, на думку широкого загалу, відрізняється від правосуддя в усіх ін-

ших кримінальних провадженнях лише за ознакою кваліфікації кримінального протиправного діяння як корупційного. Водночас, на нашу думку на його зміст впливають і інші особливості, які необхідно визначити як ознаки правосуддя у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів. Спробуємо охарактеризувати такі з них як підсудність та завдання, що і є **метою** нашої статті.

Дослідженню правосуддя у кримінальних провадженнях присвячені праці Вереші Р. В., Гловюк І.В., Левківської В. М., Полянського Ю. Є., Пономаренка Д. В., Хавронюка М. І., Хмелевської Н. В. та багатьох інших науковців та практиків. Водночас окремого дослідження підсудності та завдань правосуддя у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів як ознак такого правосуддя не було проведено.

Полянський Ю. Є. у 2018 році зазначив, що на сьогодні розгляд справ про корупцію відноситься до компетенції судів загальної юрисдикції, починаючи від окружних, тобто все зводиться до покарання дрібних корупціонерів, тоді як «акули корупції» не несуть належної відповідальності. Саме для здійснення правосуддя щодо таких корупціонерів має створюватись Вищий антикорупційний суд (далі – ВАКС). Виникає питання, чи можна вважати цей суд вищим, якщо поряд з ним не створюються антикорупційні суди нижчого рівня. Думається, що в даному разі ця обставина не має істотного значення, оскільки і в подальшому інші суди загальної юрисдикції продовжуватимуть розгляд таких справ,

перелік яких визначено у Кримінальному процесуальному кодексі (далі – КПК) України. Проте у слові «вищий» підкреслюється, що антикорупційним судом вищого рівня здійснюється судочинство щодо посадових осіб, які, займаючи найвищі посади в державі, завдали корупційними діями найбільшу матеріальну шкоду і найбільшою мірою сприяли розбещенню суспільної моралі. Все це робить цілком виправданим використання прикметника «вищий» стосовно зазначеного судового органу. Крім того, потрібно врахувати, що в такій подобі він буде єдиним в Україні, у зв'язку з цим його діяльність носитиме виключний характер у порівнянні з іншими суб'єктами судочинства [1, с. 109].

Вищому антикорупційному суду надані повноваження розглядати усі справи, розслідування яких підпадає під юрисдикцію Національного антикорупційного бюро України. Це означає, що ВАКС розглядатиме усі злочини, скоєні вищими державними посадовими особами. Підсудність спеціалізованих корупційних судів в деяких країнах може обмежуватись як посадовим статусом обвинувачених, так і категоріями злочинів, а також за ознакою розміру завданих збитків. Для прикладу, до юрисдикції спеціалізованих кримінальних судів Болгарії, Хорватії, Словаччини входить розгляд справ про організовану злочинність, навмисні вбивства, злочини, пов'язані із відмиванням коштів чи торгівлею людьми тощо [2, с. 127]. Водночас, це не є вірним твердженням, адже не усі провадження, які підслідні НАБУ є підсудними ВАКС. Так, згідно ч. 3 ст. 32 КПК України у разі якщо кримінальне правопорушення, досудове розслідування якого проводилося територіальним управлінням Національного антикорупційного бюро України (крім кримінальних правопорушень, які цим Кодексом віднесені до підсудності Вищого антикорупційного суду), вчинено у межах територіальної юрисдикції місцевого суду за місцезнаходженням відповідного територіального управління Національного антикорупційного бюро України, то кримінальне провадження здійснює суд, найбільш територіально наближений до суду за місцезнаходженням відповідного територіального управління Національного антикорупційного бюро України,

іншої адміністративно-територіальної одиниці (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва чи Севастополя) [3].

Підсудність ВАКС є також і інша. Вище викладене відображає поняття «предметної» підсудності. Втім, ВАКС має ще й особливості територіальної підсудності. Так, згідно абз. 2 ч. 1 ст. 32 КПК України кримінальні провадження щодо кримінальних правопорушень, що вчинені на території України і віднесені до предметної підсудності Вищого антикорупційного суду, здійснює Вищий антикорупційний суд [3]. Це також особливість підсудності ВАКС, оскільки він є єдиним судом, який на основ інстанційної підсудності здійснює правосуддя у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів. Зокрема, згідно ч.ч. 1-3 ст. 33 КПК України кримінальне провадження у першій інстанції здійснюють місцеві загальні суди, а також Вищий антикорупційний суд, а кримінальне провадження в апеляційній інстанції здійснюють відповідні апеляційні суди, а також Апеляційна палата Вищого антикорупційного суду. Кримінальне провадження у касаційній інстанції здійснює Верховний Суд [3].

Таким чином при здійсненні правосуддя ВАКС поєднано інстанційну, предметну та територіальну підсудності. Водночас, у п. 20-2 перехідних положень КПК України знаходимо також підсудність за зв'язком справ. Так, зазначено, що у разі об'єднання в одному провадженні матеріалів досудових розслідувань щодо декількох осіб, підозрюваних у вчиненні одного кримінального правопорушення, або щодо однієї особи, підозрюваної у вчиненні кількох кримінальних правопорушень, серед яких є кримінальні провадження, підсудні Вищому антикорупційному суду, судові провадження здійснює Вищий антикорупційний суд, якщо виділення в окреме провадження матеріалів кримінального провадження, які не віднесені до підсудності цього суду, може негативно вплинути на повноту судового розгляду. У разі зміни обвинувачення в суді під час розгляду справи Вищим антикорупційним судом таке кримінальне провадження продовжує розглядати Вищий антикорупційний суд. У разі якщо Вищий антикорупційний суд вийде за межі висунутого обвинувачення, зазначеного в об-

винувальному акті, в порядку та у випадках, визначених частиною третьою статті 337 цього Кодексу, відповідне кримінальне провадження продовжує розглядатися як таке, що підсудне Вищому антикорупційному суду. У випадках, передбачених цим абзацом, кримінальне провадження в апеляційній інстанції здійснює Апеляційна палата Вищого антикорупційного суду [3].

Водночас, визначення підсудності ВАКС не позбавлено проблемних аспектів. Так, Пономаренком Д.В. зроблено висновок, що прийом юридичної техніки – кореляції підслідності НАБУ та підсудності Вищого антикорупційного суду в чинній редакції з урахуванням ще й темпорального аспекту підсудності виявився невдалим, що ставить під загрозу право особи на суд, встановлений законом.

Для виправлення цієї ситуації автор запропонував, по-перше, в частині предметного та персонального визначення підсудності об'єднати положення ст. 33-1 та п. 20-2 розділу XI КПК України в одній статті; по-друге, у цій же статті регламентувати питання підсудності у випадку виділення матеріалів в окреме провадження стосовно окремих співучасників, які не підпадають під перелік суб'єктів, зазначених у ст. 216 КПК України; по-третє, регламентувати питання підсудності у випадках, коли прокурор, який здійснює нагляд за досудовими розслідуваннями, які проводяться детективами НАБУ, своєю постановою відніс кримінальне провадження у злочинах, передбачених абз. 1 ч. 5 ст. 216 КПК України, до підслідності детективів НАБУ, якщо відповідним злочином було заподіяно або могло бути заподіяно тяжкі наслідки охоронюваним законом свободам та інтересам фізичної або юридичної особи, а також державним чи суспільним інтересам; детективи НАБУ з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів, які віднесені до його підслідності, за рішенням Директора НАБУ та за погодженням із прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури розслідували злочини, які віднесені до підслідності інших слідчих органів [4, с. 166].

Свій варіант вирішення проблем підсудності ВАКС запропонувала Левківська В.М. Авторка визначила, що роль Верховного

Суду в забезпеченні єдності судової практики з питань підсудності справ Вищому антикорупційному суду України полягає в тому, що запровадження у практику розгляду кримінальних справ нової вертикалі судових інстанцій – антикорупційних судів, відбулося шляхом доповнення законодавства нормами, які потребують узгодження з наявною судовою практикою, а також більшої точності та конкретності знову ж таки з урахуванням вже усталеної судової практики.

За таких умов лише Верховний Суд здатен уніфікувати правозастосовну діяльність місцевих судів у процесі визначення підсудності або органів прокуратури для розв'язання цього ж питання на етапі скерування обвинувачувального акта до суду. Оскільки Верховний Суд є найвищою судовою інстанцією в системі судоустрою України та враховуючи його завдання із забезпечення сталості та єдності судової практики в порядку та способі, визначених процесуальним законом, то саме він має ухвалити рішення з питань стосовно того, чи підлягає конкретна справа передачі до ВАКС у разі, якщо стосовно такої справи виникає спір.

Скерування судової практики відповідно до наданих роз'яснень дасть змогу реалізувати той потенціал, який закладено в КПК, забезпечити ухвалення законного, обґрунтованого та справедливого судового рішення шляхом розгляду справи впродовж розумних строків і належним складом суду [5, с. 191].

Окрім проблем, що виникають із визначенням підсудності ВАКС Валько В. І. та Хавронюк М. І. зазначають, що нагальні проблемами здійснення правосуддя ВАКС такі:

- 1) висока завантаженість суддів ВАКС через їхню участь у розгляді багатьох справ і матеріалів;
- 2) неможливість продовження річного строку повноважень слідчих суддів;
- 3) проблеми авторозподілу справ, що виникали через неузгодженість автоматизованої системи документообігу суду з положеннями КПК України, які містять вимоги до складу суду;
- 4) відсутність незалежної Антикорупційної палати у складі Верховного Суду, сформованої за правилами відбору суддів ВАКС, яка була б судом касаційної інстанції для ВАКС;

5) відсутність законодавчо встановлених правил визначення пріоритетності розгляду кримінальних проваджень;

6) можливість багаторазового відкладання підготовчого судового засідання;

7) можливість неналежного документування і тривалого не передавання справи чи матеріалів для пересилання за підсудністю;

8) законодавча невизначеність порядку направлення кримінального провадження до ВАКС;

9) значна кількість випадків неприбуття адвоката чи обвинуваченого, а також необґрунтованих клопотань адвокатів;

10) відсутність у КПК положень, спрямованих на запобігання зловживанням процесуальними правами;

11) технічні складнощі при проведенні засідань у режимі відеоконференцій [6].

Втім відсутність проблем діяльності ВАКС неможлива, адже це новий інститут судової гілки влади, а здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів є складним.

Що ж до завдання правосуддя у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів то, на нашу думку, воно є поєднанням положень ст. 2 КПК України та ст. 3 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд».

Так, згідно ст. 2 КПК України завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [3]. А згідно ст. 3 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» завданням Вищого антикорупційного суду є здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад та процедур судочинства з метою захисту осо-

би, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними кримінальних правопорушень та судового контролю за досудовим розслідуванням цих кримінальних правопорушень, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, а також вирішення питання про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави у випадках, передбачених законом, у порядку цивільного судочинства [7].

Суди в основному забезпечують правильне застосування законів, справедливий розгляд судових справ і скарг громадян. Разом з тим у їх діяльності є чимало недоліків і упущень, що негативно позначаються на ефективності правосуддя. Не завжди повно і всебічно встановлюються обставини злочину, допускаються помилки при дослідженні та оцінці доказів, застосуванні норм кримінального та кримінально-процесуального законодавства, призначенні покарання. Мають місце факти необґрунтованого засудження громадян [8]. Саме на упередження процесуальних помилок має бути спрямоване завдання правосуддя у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів.

Висновки

Узагальнюючи викладений вище матеріал можна сформулювати, що при здійсненні правосуддя ВАКС поєднано інстанційну, предметну та територіальну підсудності.

Завдання правосуддя у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів:

1) правильний та своєчасний розгляд кримінального провадження щодо корупційних злочинів та вирішення його по суті;

2) охорона прав та законних інтересів учасників кримінального провадження щодо корупційних злочинів;

3) укріплення верховенства права та законності;

4) захист особи, суспільства та держави від корупційних злочинів;

5) запобігання та боротьба з корупційними злочинами.

А правосуддя у кримінальному провадженні щодо корупційних злочинів необхідно визначити як окремий вид державницької діяльності, що здійснюється у встановленій КПК України формі, з розгляду кримінального провадження щодо корупційних злочи-

нів та вирішення їх по суті шляхом винесення вироку (як обвинувального, так і виправдувального) з метою захисту прав і законних інтересів особи, суспільства та держави від корупційних злочинів.

Література

1. Полянський Ю. Є. Вищий антикорупційний суд: проблеми становлення. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 2 відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 108-110.

2. Риб'янець С. А., Шемет У. Р. Порівняльно-правове осмислення нагального функціонування Вищого антикорупційного суду України. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні* : матер. XVIII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 28 лютого 2020 р.). Дніпро : Дніпро-проп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 126-128.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17?find=1&text=%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%80#w1_3 (дата звернення 11.03.2021).

4. Пономаренко Д. В. Підсудність Вищого антикорупційного суду: теорія і практика. *Юридичний бюлетень*. Випуск 12. 2020. С. 166-176.

5. Левківська В. М. Роль Верховного Суду в забезпеченні єдності судової практики з питань підсудності справ Вищому антикорупційному суду України. *Право і суспільство*. 2020. № 5. С. 185-192.

6. Валько В. І., Хавронюк М. І. Резюме Звіту за результатами моніторингу здійснення правосуддя Вищим антикорупційним судом. Київ, 2020. URL: <https://drive.google.com/file/d/1di4Pn6U9rtA2GpAsREW90uV8bOHHIzEK/view> (дата звернення 11.03.2021).

7. Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» від 07.06.2018 № 2447-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text> (дата звернення 11.03.2021)

8. Постанова Верховного суду України «Про завдання судів України по підвищенню

рівня правосуддя» від 22.02.1991 № 1 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001700-91#Text> (дата звернення 11.03.2021).

Garmatyuk Vitaliya

THE PECULIARITIES OF JURISDICTION AND TASKS AS INDIVIDUAL FEATURES OF JUSTICE IN CRIMINAL PROCEEDINGS IN CORRUPT CRIMES

Justice in criminal proceedings in corrupt crimes is a separate variety of justice in criminal proceedings, which, according to the opinion of the majority, differs from the justice of all other criminal proceeding only by the feature of a criminal wrongful act as a corrupt one. But, to the author's mind, its content is influenced by other factors, being necessary defined as the features of justice criminal proceedings of corrupt crimes. The peculiarities, distinguished by the author, are the following: jurisdiction and tasks during administering the law in criminal proceedings of corrupt crimes.

According to the conducted analysis there has been defined that while administering the law of HACC institutional, substantive and territorial jurisdictions are combined.

There have been distinguished in the article the tasks of justice in criminal crimes, which, to the author's mind, are the following: right and opportune criminal proceedings of corrupt crimes and its solution on the merits; protection of rights and legal interests of the participants of criminal proceedings of corrupt crimes; the protection of a person, society, state from corrupt crimes; prevention and fight with corrupt crimes.

As a summarizing there has been given the author's definition of justice in criminal proceedings as an individual type of state activity, done according to CPC of Ukraine, considering the criminal proceedings of corrupt crimes and solving on the merits by sentencing (both the accusing and justifying) to protect rights and legal interests of a person, society and state from corrupt crimes.

Key words: jurisdiction, criminal proceeding tasks, justice, corrupt crimes.